

ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਤ

(ਪ੍ਰਵਚਨ ਅੰਕ 96 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)

-ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ

ਕਹਾਣੀ ਗਲਪਨਿਕ ਵਿਧਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਲਪ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਉਦਭਵ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਗਲਪੀ ਤੱਤ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਜੋ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਤ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਮ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਕਥਾ ਵਿਚਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤ-ਦਰ-ਪਰਤ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਕਹਾਣੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਸੱਚ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ: “ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਨਿਰਪੇਖ ਸੱਚ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਪੇਖ ਸੱਚ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਗਮੇ ਸੱਚ ਦੀ ਹੈ।” ਕਹਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਰਮਾਂ-ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਜੀਵਨ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਤ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੇ ਫਿਰ ਆਲੋਚਕ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਾਚਦੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਸਧਾਰਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਤ ਲੇਖਕ -ਪਾਠ-ਪਾਠਕ-ਅਲੋਚਕ ਚਾਰ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਚਨ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਛਿਆਨੁਵੇਂ (96) ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਬੜਾ ਸੁਚੇਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਥਲਤਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੈਮਾਨੇ ਵੀ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਕ ਛਿਆਨੁਵੇਂ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਕਹਾਣੀ: “ਰਖਵਾਲਾ ਦੂਤ” ਅਨੁਵਾਦਤ ਡਾ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਓਠੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਸੂਟਕੇਸ, ਬਲਵੰਤ ਫਰਵਾਲੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਕੋਠਾ, ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਸ਼ਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਬਿੱਛੂ ਬੂਟੀ” ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੜ੍ਹਤ ਦੌਰਾਨ ਪਾਠਕ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਾਠਕ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਕਥਾ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪਾਠ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਵਿੱਚ ਲੁਕੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲੀ, ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ।

“ਰੂਸੀ ਕਹਾਣੀ: ਰਖਵਾਲਾ ਦੂਤ” ਵਿਕਤਰ ਅਸਤਾਫਿਏਵ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਵਾਦਤ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਧਾ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਪੈਂਤੜੇ ਹਨ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰਤਾ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਆਰੰਭਿਕਤਾ ਜਿੱਥੇ 1933 ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਪਏ ਭਿਆਂਕਰ ਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨਾਤੇ ਜਿਊਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹੀਲੇ ਕਹਾਣੀ ਅੰਦਰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹਉਮੈ; ਈਰਖਾ ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਮੋਹ ਜਿਹੀਆਂ ਗ਼ੈਰ ਮਾਨਵੀ ਤਬੀਅਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮਾਨਵ ਕਲਿਆਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਧਰਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਤਰ ਨਾਨੀ ਦਾ ਵਾਕ “ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਹਾਰੋ ਮਰਦੋ ਬਸੰਤ ਆਉਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਰ-ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਹੀ ਲਵਾਂਗੇ” ਜੀਵਨ ਦੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਸ ਦੀ ਚਿਣਗ ਨਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਨਾਨੀ ਘਰ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਦੋਹਰਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵਿਚਰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਮਤਾ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਮਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਨਾਨੀ ਸਭ ਦੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਪਿਆਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਧੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਜਦ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਮਤਲਬੀ ਵਿਗਾਰ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ‘ਜਾਨ ਹੈ ਤੇ ਜਹਾਨ ਹੈ’ ਦੇ ਵਿਅੰਜਨਾਤਮਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਫ਼ਲਸਫਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਵੀਨ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਪੈਂਤੜੇ ਕੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਦੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਫ਼ਲਸਫਾ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣਾ ਘੱਟ ਤੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣਾ ਵਧੇਰੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਨਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਖੋਖਲੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਮਨ ਵਿਚਲੇ ਦਵੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਉਮਰ ਪੱਖੋਂ ਨਾਨੀ ਬੇਸ਼ਕ ਵਡੇਰੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦਾ

ਹੈ। ਹੋਂਦ ਤੇ ਹੋਣੀ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਇਹ ਪਾਤਰ ਨਾ ਬੱਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹਾਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਬੇਬਾਕ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਰਿਕ ਨਾਮ ਦੇ ਕਤੂਰੇ ਨੂੰ ਠੰਡ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਤੇ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਲਈ ਦੁੱਧ ਤੇ ਡਬਲਰੋਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਦ ਜਾਂ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਦਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਵਧੇਰੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਰਿਕ ਵੀ ਨਾਨੀ ਦੀ ਹਾਂ 'ਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ, ਨਾਨੀ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸ਼ਾਰਿਕ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਨਾਨੀ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗਾਹਲਾਂ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਸ਼ਾਰਿਕ ਹਰ ਵਾਰ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਆਖਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਫ਼ਰਵਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ “ਕੋਠਾ” ਦੀ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਤ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੀਆਂ ਬੇਤਰਤੀਬੀਆਂ ਦੇ ਓਹਲੇ ਵਿੱਚ ਲੁਕੀਆਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਉੱਠਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਠਾਈ ਕਿਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਭੋਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਭੋਲਾਪਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬਧ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਭੋਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਸ਼ੀਏ ‘ਤੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਬੋਲਦਾ ਸਗੋਂ ਮਨੋਬਚਨੀ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਦਾ। ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀ ਅਨਯ ਪੁਰਖ ਸ਼ੈਲੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੀ ਆਂਤਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਮ ਭੋਲੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਭੋਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸ਼ਰ ਵੱਲ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੀ ਖੰਡਿਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕਿੱਤੋ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਸੁੱਖ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਪਰ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਿੱਘੇ ਸਾਥ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮਨੋਬਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਫਿਕਰ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਪਨਿਆ ਦਾ ਦਮਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਭੋਲੇ ਦਾ ਕੱਚਾ ਕੋਠਾ ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਮਨੋਸੰਕਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭੋਲਾ ਆਪਣੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਮਾਰਦਾ ਪਰ ਗਰੀਬੀ ਉਸਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਦੀ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਭੋਲੇ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਸੱਚ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। “ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਸਤਹ ਉੱਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤਨਾਉ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਟਕਰਾਉ ਤੋਂ। ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਦੀਆ ਕਠੋਰ ਹਕੀਕਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੀ ਪਏਗਾ। ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸੁਪਨਾ, ਤਨਾਉ ਤੇ ਟਕਰਾਉ ਵੀ ਓਨੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਹੋਣਗੇ।^{੧੩} ਪਾਤਰ ਭੋਲੇ ਦਾ ਪੱਕਾ ਕੋਠਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦੇ ਜੁਗਨੂੰ ਵਰਗਾ ਜਪਾਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਸਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਦਵਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੀ ਜਿੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਰਲਗੱਠ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਜਦ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੋ ਕਮਰੇ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੈਂਟਰ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਕੰਮ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੋਲਾ ਮਨੋਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਦਾ ਹੋਇਆ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਗਨੀਵੀਰ ਸੈਨਾ ਭਰਤੀ 'ਤੇ ਤਨਜ਼ ਕੱਸਦਾ ਜਿਸਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗਰੀਬ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਖੋਹ ਲਈ। ਉਹ ਅਗਨੀ ਵੀਰ ਭਰਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦਾ “ਜੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਚੱਲੇ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚੰਮ ਲਾਹ ਕੇ ਵੇਚ ਦੇਣ, ਗਰੀਬ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਫੌਜ ਦੀ ਭਰਤੀ ਹੀ ਤਾਂ ਦਿਖਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਮਾਂ ਜਾਵ੍ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਾਤੀ, ਜਦੋਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਜੇ ਫੇਰ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਚਹੁੰ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਬਿਨਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਬੰਦਾ, ਖੋਰੇ ਕੀ ਅੱਕ ਚੱਬਲੇ, ਸਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ।^{੧੪} ਭੋਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰੇ ਵਾਲੀ ਅਗਨੀਵੀਰ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋ।^{੧੫} ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਭੋਲੇ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਹੰਢਾਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਖਲਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ। ਅੰਤ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਵੀ ਭੋਲਾ ਘਰ ਦੀ ਮੱਝ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਮੁੜ ਹੱਥ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲੇ ਘੜਨ ਦੀ ਸੋਚ ਅਧੀਨ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਲੈਂਟਰ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚਲੇ ਵਾਕ “ਪਰ ਦੀਵੇ ਤੇ ਆਸ ਦੀ ਬੱਤੀ ਨੇ ਫੇਰ ਵੀ ਘਰ ਨੂੰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।^{੧੬} ਪੰਜਾਬੀ ਅਖੌਤ ‘ਜੀਵੇ ਆਸਾ ਮਰੇ ਨਿਰਾਸਾ’ ਦੇ ਵਿਅੰਜਨੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਪਾਠਕ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਿਰੜ ਤੇ ਹਿੰਮਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਕਮੀਲ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭੋਲਾ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਨਾਲੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਵਡੇਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਓਠੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਸੂਟ ਕੇਸ” ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਰਟਾਇਡ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜਦ ਸ਼ੁੱਠ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪਿਆਰੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ। ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਪਿਆਰੇ ਟੀ.ਵੀ. ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀ ਭੈਅਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦੀ। ਸ਼ੁੱਠ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਲ ਫੋਨ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ

ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ। ਮਨੱਖ ਤੋਂ ਜਾਨਵਰ ਤੱਕ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜਦ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਕਰੋਨੇ ਜਿਹੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਉਸ ਦੇ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਨਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਪੂਰੇ ਛੱਡਣਾ ਉਸਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇ ਕਰੋਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨੇਹ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਠ ਬਾਰਡਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਤੰਗੀਆ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪਾਠਕ ਮਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬੀ ਦੇ ਭੋਗ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰੇ ਅਜੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਘਰ ਹੀ ਪਰਤੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲਾ ਰੋਲਾ “ਮੇਦੀ.....ਹਾ...ਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡਾ ਤਾਇਆ ਜਿੱਤ ਗਿਆ।” ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਸੂਟਕੇਸ ਡਿੱਗਣ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਲਿਫਾਢੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਦੁੱਖ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਣਤਰ 'ਤੇ ਬੁਣਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਜਨ-ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਹਿੱਸਾ ਆਏ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਜਿੱਤ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਸ਼ਲ ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ “ਬਿੱਛੂ ਬੂਟੀ” ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਤਮਪੁਰਖੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ੈਲੀ ਅਧੀਨ ਮੈਂ ਪਾਤਰ (ਰਵਿੰਦਰ) ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਮਦ ਦਾ ਭੈਅ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਰਵਿੰਦਰ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਔਰਤ ਦੇ ਮਨੋਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਮਨੋਬਚਨੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹਾਸੀਆਗ੍ਰਸਤ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਧੀਨ ਵਾਕ “ਸਾਰੇ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਹਿੱਲ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਬੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਓਪਰੀ ਕਸਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਗਲ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹਨ..... ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਾਰਿਆ ਨੂੰ ਬੂਠੇ ਪਾ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾਈ।” ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਬਲਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੈਂਗਿਰਦੇ ਨਾਲ ਮੂਕ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ “ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।” ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਭੈਅ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਪਾਠਕ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਆਲ ਖੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਦੀ ਰੋਚਕਤਾ

ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲਝਾਤ ਵਿਧੀ ਗਾਹੀ ਲੇਖਕ ਮੈਂ ਪਾਤਰ (ਰਵਿੰਦਰ) ਅੰਦਰ ਲੁਕੇ ਭੈਅ ਦੇ ਸੱਚ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਨਜੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਰਵਿੰਦਰ ਦਾ ਪਤੀ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਰਦ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਉਸ ਅੰਦਰ ਭੈਅ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਡਰੀ-ਘਬਰਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਦੀ।¹⁰ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਰਦ ਜਿਥੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਭੈਅ ਸਿਰਜਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਕਾਮੁਕ ਅੱਗ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨ 'ਚ ਕਿਨੀ ਹੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦੀ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਰਵਿੰਦਰ ਲਈ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਜਾਪਦਾ। ਸੁਹਾਗ ਰਾਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿਣਾ ਕਦੀ-ਕਦੀ 'ਭਰਜਾਈ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਹਰਾ ਵਿਹਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨ ਵਾਪਰਦਾ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਇੰਨੀ ਸੰਦੇਹ ਪੂਰਵਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਚਲੀ ਆਰਥਿਕ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਹਾਜ਼ੀਏ ਛੱਡ ਗਿਆ ਉਹ ਉਸਦੀ ਖੰਡਿਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਗਏ। ਪੇਕੇ ਉਹ ਚਾਰ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾਰਣ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ ਧੀਆਂ 'ਤੇ ਕੱਢਦਾ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਪਰ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੇ ਵਾਕ “ਨਹੀਂ ਸਾਹ ਵੀ ਨਾ ਕੱਢਣ ਜਦੋਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੋਈ ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗੂ।”¹¹ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਸਮਾਜਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਚਾਰੇ ਭੈਣਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਿਰਜਦੀਆਂ। ‘ਸੁਪਨੇ ਲੈਣਾ ਤੇ ਜੀਉਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਮੀਲ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਕਲਪਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਬਸ ਹਸਰਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।¹² ਰਵਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੌਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬੋਝ ਧਰਿਆ ਕਿ ਬੀ.ਐੱਡ. ਕਰਕੇ ਟੀਚਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਬਾਰੂਵੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿਆਹ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੱਕੋ ਤੱਕੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚੋਲੇ ਤੇ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਲਾਲਚ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਜਾਪਦਾ।¹³ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜੁਆਨੀ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਬੋਝ ਨੇ ਰਵਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੇਤਰਤੀਬੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਹ ਕਦੀ ਦੌਰੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਕਦੀ ਕਸਰ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਕਦੀ ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਭੈਅ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਏਕਨੂਰ ਧੀ ਦੀ ਆਮਦ 'ਤੇ ਰਵਿੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਪਰ ਸੱਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਇਕੱਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜਦ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਵੱਲੋਂ ਘਰ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ। ਉਹ ਵੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਭੈਅ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਖੁਦ ਨੂੰ ਉੱਠਾ

ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਮ ਔਰਤ ਮਨ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਥਾ ਦੀ ਜੋਤ ਤੇ ਜੁਗਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਔਰਤ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਆਗ੍ਰਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲੇ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਰਗੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਰਖਵਾਲਾ ਦੂਤ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਉੱਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਰਿਕ (ਕੁੱਤੇ) ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਦੂਤ ਬਣਨਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਮਨੁੱਖੀ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਉਪਜਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਸੂਟ ਕੇਸ” ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਡਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਲਈ ਕੀਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ’ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਦੇ ਝੰਡੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੋਅ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ “ਕੋਠਾ” ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਹੀਲੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਈ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਸਮੂਰਤਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਕਰਮ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। “ਬਿੱਛੂ ਬੂਟੀ” ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤਨਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਹੀਨਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੱਧਵਰਗੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀ ਹੋਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ‘ਇੱਕ ਬੇਟੀ ਇੱਕ ਬੇਟਾ’ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਔਰਤ ਲਈ ਸਿਰਜੇ ਹਾਸ਼ੀਆਗ੍ਰਸਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਯੁੱਧ ਤਾਂ ਲੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਜਾਂ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਔਰਤ ਅਸਤਿਤਵ ਪ੍ਰਤੀ ਅਨੰਤ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦੀ, ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅਧੂਰੇਪਨ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਹੋਣੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿਚਲੇ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹਨ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ, ਜੋਤ-ਜੁਗਤ ਕੀ ਬਾਰਤਾ, ਪੰਨਾ 56
2. ਪ੍ਰਵਚਨ, ਅੰਕ 96, ਪੰਨਾ 43
3. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ, ਮਸਲੇ ਗਲਪ ਦੇ, ਪੰਨਾ 15
4. ਪ੍ਰਵਚਨ, ਅੰਕ ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 81
5. ਭੈਣ ਮਰਾਗਿਆ ਅਗਨੀਵੀਰ, ਚਹੁੰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ‘ਚ ਪੁੱਤਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਰਵਾਉਣਾ। ਬਲਵੰਤ ਫਰਵਾਲੀ, “ਕੋਠਾ”, ਪ੍ਰਵਚਨ (ਅੰਕ 96), ਪੰਨਾ 61

6. ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 91
7. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਓਠੀ, “ਸੂਟ ਕੇਸ,” ਪ੍ਰਵਚਨ (ਅੰਕ 96) ਪੰਨਾ 79
8. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਸ਼ਲ, “ਬਿੱਛੂ ਬੂਟੀ , ਪ੍ਰਵਚਨ ਅੰਕ 96, ਪੰਨਾ 92
9. ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 92
10. ਘਰੇ ਆਉਂਦਾ ਹਰ ਮਰਦ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਉਸਦਾ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਜੱਦੀ ਹੱਕ ਹੋਵੇ। ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 96
11. ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 93.
12. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ, ਮਸਲੇ ਗਲਪ ਦੇ , ਪੰਨਾ 15
13. “ਮਾਂ ਜਕੋ ਤਕੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮਾਂ ਕੁੱਝ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਸਿੱਟੀ” ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਭੋਰਾ ਵੀ ਨਾ ਸੋਚੇ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖੋ ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਧੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ, ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪਣੀ ਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਘਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਕਰ ਲੈਣਾ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜੀ ਵਿਆਹੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ। ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਸ਼ਲ, “ਬਿੱਛੂ ਬੂਟੀ , ਪ੍ਰਵਚਨ (ਅੰਕ 96), ਪੰਨਾ 95

ਬਲਬੀਰ ਪਰਵਾਨਾ ਦਾ ਨਾਵਲੀ ਸੰਸਾਰ

			
			

ਬਲਬੀਰ ਪਰਵਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਸਿਰਜਣਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਾਵਲਕਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵਿਧਾਗਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਵਾਹਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਲਪਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਿਨੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਵਲਿਟ ਰਾਹੀਂ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਰ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਾਵਲਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਮਾਡਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸ ਇਲਾਕਾਈ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਜਣੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ‘ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੁਰਸ਼ਤੇ’ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ‘ਸ਼ੋਅ-ਰੁਮ’ ਤਕ ਦੇ ਸਫਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

-ਰਜਨੀਥ ਬਘਦਰ ਸਿੰਘ